

УДК 908 (477-25) «18»

Олена Кохан

**МАЙНОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КИЇВСЬКОГО МІЩАНСТВА
В КІНЦІ XVIII – СЕРЕДИНІ XIX СТ.**

У статті розглядається майнове становище київського міщанства в кінці XVIII – всередині XIX ст. Важливою подією для виділення міщан серед іншого населення міста стало поширення імператорського маніфесту на Київ у 1775 р. Згідно з ним, серед усіх киян було виділено купецтво, поділене на три гільдії, та міщанство, яке стало одним із найбільш соціальних станів у місті. На початку XIX ст. вартість міщанських будинків коливалася від 2 – до 600 крб., причому більшість володіла будинками, вартістю від 20 – до 100 крб. Найчастіше це були дерев'яні, напіврозвалені будинки, про що можемо судити з деяких справ Київського міського сирітського суду. Відповідно, міщани володіли невеликою кількістю майна, а деякі навіть жєбдали. Заможні міщани були дуже рідкісним винятком.

Ключові слова: міщани, Київ, житло, майно, диференціація.

Завдання статті полягає у з'ясуванні майнової диференціації київського міщанства в кінці XVIII – всередині XIX ст., оскільки міщани були найчисельнішим соціальним станом, який проживав на той час у Києві.

Майнове становище київського міщанства в кінці XVIII – всередині XIX ст. малодосліджене в сучасній історіографії. Це питання частково висвітлювали історики кінця XIX ст., які публікували свої дослідження та спогади в часописі «Киевская старина». Зокрема, такі історики, як М. Чалий, Н. Лесков, С. Писарев та І. Каманін звернули увагу на матеріальне становище киян, які проживали у різних частинах міста, а також на цінову політику на продукти харчування.

Важливою працею для вивчення матеріального становища київського міщанства вказаного періоду стало «Статистическое описание Киевской губернии» губернатора І. Фундуклея. У ній він звернув увагу на одяг та місця проживання київських міщан.

Однією із сучасних праць, у якій частково згадується київське міщанство, є робота «Купецтво Києва та Київщини XVII–XIX ст.», яку видали співробітники Інституту історії НАН України І. Гуржій та О. Гуржій. У ній автори зазначили, що з 1775 р. купецтво виділилося серед інших категорій городян і було поділене на три гільдії, у відповідності з майновим становищем. Міщанство ж стало одним із найбільш соціальних станів тодішнього Києва.

Зважаючи на недостатню вивченість цієї теми, у статті використано справи Державного архіву міста Києва, які стосувалися матеріального становища міщан. Зокрема, це справи 1 фонду «Київський міський магістрат», 17 фонду «Київська міська дума» та 164 фонду «Київський міський сирітський суд».

У статті зупинимося на дослідженні вартості будинків, одягу та предметів побуту міщанства. Також звернемо увагу на найбільш соціальних осіб серед міщан та місця їхнього проживання.

До 1775 р. київські міщани й купці не розділялися на два окремих стани. Після поширення на Київ імператорського маніфесту, виданого 17 березня 1775 р., серед усіх категорій городян було виділено купецтво, як окремий стан, що не пов'язувався з іншими категоріями городян і був поділений на три гільдії, відповідно до оголошеного ними власного капіталу. Також виділялися міщани, як окремий соціальний стан, члени якого не могли заплатити гільдійський збір у розмірі 500 крб., це означало, що міщани складали одну із найбільш соціальних верств міського населення [1, с. 67].

Ще на початку XVIII ст. міщани й купці отримали право на приватну власність, за винятком права на землю, а вже на початку XIX ст. – й на володіння нею. 3 травня 1783 р. імператрицею Катериною II виданий іменний указ «О податях с купечества, мещан, крестьян и других обывателей губерний Киевской, Черниговской, Новгород-Северской, Харьковской, Могилевской, Полоцкой, Рижской, Ревельской и Выборгской; о сборе пошлин с дел и с продаваемых недвижимых имений в губерниях малороссийских и о распространении на оныя губернии права выкупать недвижимые имения ближайшим родственникам...», який регулював майновий ценз та соціальний статус міщан і купців, а також регламентував справи з успадкування маєтків. У 1824 р. всіх міщан Російської імперії поділено на дві підгрупи за майновим становищем, в залежності від зайнятості, майна та промислового свідоцтва [1, с. 77–78; 2, с. 117–118, 498].

Зважаючи на отриманий дозвіл володіти землею, деякі київські міщани цим скористалися. Наприклад, міщанин Захарченко у 1803 р. мав ділянку на Трухановому острові, розміром 40 десятин 2055 кв. сажнів [3, с. 16].

У 1832 р. прийнято закон про почесне громадянство, яке спершу могли отримати лише діти особистих дворян та купці. Звання почесного громадянина звільняло від подушного податку, рекрутської повинності та тілесного покарання. Згідно з наказом, що вийшов ще 19 жовтня 1831 р., до почесних громадян належали художники, лікарі, учителі й адвокати. Вже в 1839 р. це звання почали отримувати й міщани, проте лише ті, чиї батьки належали до купецького стану і мали цивільні чини, що було радше винятком, аніж правилом. У «Своде законів», перевиданому в 1857 р. зазначалося, що почесне громадянство могли отримати міщани й купці, які закінчили Московське або Петербурзьке комерційні училища чи гімназії із золотою або срібною медалями [4, с. 212–213; 5, с. 230]. До 1860-х рр. у всій Російській імперії чисельність почесних громадян була незначною: в 1820 р. їх було лише 150, а в 1863 р. – 17833 [2, с. 526].

У 1840-х рр. більшість міського населення Російської імперії складали міщани, а почесні громадяни й купці перших двох гільдій – меншість, яких до того ж зовсім не було в більшості міст [6, с. 326].

У 1834 р. в містах виник новий стан – громадяни. Ними ставали колишні шляхтичі, які з того часу почали зачислятися до податного стану. Громадяни поділялися на приписаних до міст, які жили на власних землях та заселених на землях поміщиків. У 1845 р., згідно зі списками казенної палати, до першого розряду почесних громадян належали 24 осілі родини та 7 самотніх осіб, а до першого розряду громадян – 557 осілих родин та 167 самотніх осіб. До другого розряду належало 27 родин, з яких одна – почесні громадяни, що жили на власних землях, та 23 родини почесних громадян і 4 самотні особи, що жили на поміщицьких землях [5, с. 230–231].

Громадяни належали до нижчого дворянства й займали вигідні посади, такі, як: економічні – у маєтках та повірені у справах. Деякі з них жили в містах і займалися торгівлею або промислами [5, с. 151].

У 1812 р. в Києві почесних громадян разом з чиновниками Київського магістрату було 136 [7, арк. 47–50]. Проте більшість київських міщан все ж таки були бідними й жили в дерев'яних будинках. На той час вартість міщанських будинків коливалася від 2 – до 600 крб. Переважна більшість володіла будинками вартістю від 20 – до 100 крб. і лише незначна частина – понад 200 крб. і дорожче. Будинок, що коштував 600 крб., належав міщанину Петру Логвину. Він складався з корпусу, зробленого за старим планом, і дерев'яного флігеля, а біля будинку розміщувався город [8].

Якщо порівнювати вартість міщанських будинків на початку XIX ст. з цінами на житло всередині XIX ст., то варто зазначити, що вже в 1840 р. винайняти квартиру в Києві можна було не менш, ніж за 12 крб. Це дорівнювало половині вартості більшості міщанських будинків початку століття [9, с. 726].

Загалом, більшість жителів губернських та повітових міст мали власні невеличкі будинки. Окрім того, на відміну від села, в місті була можливість заробити на здачі житла в оренду. Переважно здавали гарнізонним офіцерам, учителям, лікарям та чиновникам, які приїжджали в місто тимчасово, для виконання службових обов'язків [4, с. 77].

Різні судові справи, що стосувалися майнових питань купців та міщан, вирішувалися в загальній присутності магістрату або ратуші з повітовим судом [10]. У Києві міщанські скарги вирішував магістрат. Наприклад, до таких скарг належала скарга солдатки Марії, яка стверджувала, що київський міщанин Городецький вкрав у неї гаманець, коли вона його дістала, щоб розплатитись за горілку. Іншим прикладом було вирішення грошового питання між міщанами, які не могли між собою домовитися про погашення боргу за купівлю майна. Магістрат постановив розділити суму, яку мав сплатити Ігнат Волехович, на декілька частин [11].

Боргові питання були доволі частими в судових справах між міщанами. Однією з них була справа, у якій київський міщанин Гаврило Масловський, який орендував ятку в міщанина Борщевського, заборгував йому 87,5 крб. і був неспроможний погасити борг, бо був настільки бідним, що таких боргів у нього було декілька. Особисто Борщевський подав скаргу в магістрат не лише на нього, а й на іншого міщанина Василя Тохая, який заборгував йому таку ж суму. Київський магістрат, розглянувши скаргу, порадив Борщевському тимчасово здавати ятки іншим орендарям, доки ті двоє йому не заплатять усією суми [12].

Питання опікунства та розподілу майна після смерті міщан вирішував сирітський суд. Наведемо декілька прикладів таких судових рішень Київського сирітського суду. В 1826 р., після смерті київського міщанина Гаврила Дяченка, троє його малолітніх дітей: Степан, Марфа і Меланія, яким було, відповідно, 7, 12 і 9 років, залишилися під опікунством київського міщанина Павла Лисенка і жили в невеличкому будиночку, що розміщувався у Плоскій частині міста, в урочищі Глибочиця [13, арк. 23].

У 1828 р. помер київський міщанин Іван Володимирович Добровольський, який з 1816 р. належав до чоботярського цеху. Після його смерті залишилися сиротами малолітні діти: син

Володимир та дочка Агафія, яким було, відповідно, 5 і 3 роки, а його дружина Євдокія на той час вже вдруге вийшла заміж. Міщанин І. Добровольський залишив після себе дерев'яний будинок в Печерській частині Києва. Будинок складався з двох житлових кімнат, у першій з яких була цегельна піч з простих кахлів, а в другій піч для варіння також із простих кахлів. Будинок мав шість невеликих вікон, чотири з яких були вставними на залізних завісах, а також двері на залізних завісах. Біля будинку розміщувалися три невеликих сарайчики із соснового дерева, два з яких вже були дуже старими, а також необставлений земляних погріб, покритий старими пластинами. Огорожа навколо будинку була із соснового дерева, але вже дуже стара, а ворота – на залізних завісах. Під час опису будинку І. Добровольського, його було оцінено у 8–10 крб. Окрім того, в будинку знаходилися речі, оцінені, відповідно, таким чином: 10 ікон – 3 крб., 40 картин – 11,1 крб., інших речей – 94,1 крб. [14, арк. 1–7 зв.].

У 1833 р. померла міщанка Ксенія, яка залишила у спадок своїй матері Марфі заячу шуба з лисячим коміром, жіночий гарнітурний халат, демітонний халат (із демікотону, цупкої бавовняної тканини – примітка автора), заячий кожушок, пару жіночих ситцевих суконь, шовкову хустку, п'ять подушок, скриню та 250 крб. Окрім матері, у Ксенії залишився сиротою син Олексій, якому його дід Іван Гаврилов дав 100 крб. [15].

Серед міщан була також і біднота, яка ходила по місту й жебрала. Після виходу наказу «О искоренении бродячества нищих» від 23 травня 1825 р., таких осіб ловила поліція й приводила в магістрат, який передавав їх міській громаді, або родичам, щоб ті ретельно слідкувала за ними й ніколи більше не дозволяла йти з місця приписки й ходити вулицями та іншими місцями. Наприклад, такими особами, які просили милостиню, були київські міщани Михайло Антонов, Наталія Лебедева, Андрій Малиновський, Олексій Савранський, Григорій Єфремов та Анастасія Випкиченкова [16, арк. 2–4]. Якщо ж у безпритульної особи не було приписки, то поліція відводила її в міську думу для встановлення особи. Коли ж виявлялося, що та особа належала до міщанства, то її справу передавали в магістрат [17; 18].

Особливо багато безпритульних з'явилося після початку розширення будівництва Печерської фортеці в 1849 р. Пов'язано це було з тим, що, руйнуючи будинки під будівництво, людям хоча й виплачували компенсацію, проте вона була дуже незначною, й біднота не могла за такі гроші побудувати щось краще [19, с. 236–237].

Найбіднішими на той час вулицями на Печерську були Мала Шиянівська та Велика Шиянівська, що знаходилися за печерським базаром. Жителі тих вулиць мали напіврозвалені хатки, які до того ж було заборонено ремонтувати для того, щоб найближчим часом їх зносити для будівництва фортеці. Більшість тих, хто там мешкав, не мали паспортів [19, с. 239–241, 265].

Ще однією місцевістю, де жила київська біднота, були так звані Хрести, що розміщувалися на Печерську, недалеко від сучасної станції метро «Печерська». Хрести знаходилися в ярах і складалися з розвалених хатинок і землянок, де жили повії, п'яниці, злодії, відставні чиновники, які спилися, а також найбільш бідні робітники та ремісники. Вдень там проходити було небезпечно, а вночі взагалі неможливо [20, с. 73–77].

Аристократичною ж частиною вважалися Липки, де жили найвищі чиновники у власних одноповерхових будинках із садами та декілька поміщиків [20, с. 75].

Багато маленьких хатинок розміщувалося тоді біля ярів та обривів, що простягалися від Царського (Маріїнського) саду і Микільського монастиря вниз до Дніпра [20, с. 76].

У кінці XVIII ст. життя в Києві було відносно недорогим, про що свідчить запис, зроблений одним богомольцем у 1797 р. Так, квас тоді коштував 2 коп., мило й масло – 2 коп., свічки в церкві – 4 коп., горілка – 5 коп., проскури – 4 коп., а в лазню можна було сходити за 5 коп. [21, с. 543].

Про цінову політику в Києві в кінці XVIII – всередині XIX ст. можемо говорити на прикладі чверті жита, яка в червні 1795 р. коштувала 4,55 крб., а в листопаді вже 2,1 крб. Така ж кількість жита в червні 1845 р. коштувала вже близько 9,1 крб., а в листопаді – близько 16, 5 крб. Таким чином, середня річна ціна чверті жита в 1795 р. складала 3,65 крб., а в 1845 р. – до 12,8 крб. Звідси випливає середня ціна за 1745–1845 рр., яка дорівнювала 8 крб. 22 ½ коп. [22, с. 194–195].

Якщо порівняти Київ з іншими містами Російської імперії, то побачимо, що й там більшість міщан складала міська біднота. Так, у Москві в середині 1840-х рр. близько $\frac{3}{4}$ міщан не мали власних будинків, майже чверть із них були неспроможні сплачувати державні податки, і лише менше половини московських міщан займалися якоюсь постійною господарською діяльністю. У 1841 р. в Москві та Московській губернії було більш ніж 6 тис. осіб, які ходили містами й селами і жебрали; з них близько 2 тис. були міщанами. Основними причинами бідності міщанського середовища були високі податки та збір недоїмок [4, с. 228–231].

Одягалися київські міщан у сорочки з відкладними комірами без шиття заплоччю, напівкофти з напівтонкого сукна, іноді у вигляді однобортних геймерок, що застібалися на гачки, а найчастіше – у вигляді плаща з рукавами й великим коміром. Багато хто з міщан носив сюртуки звичайного

крою, а найбідніші – звичайні селянські свити з товстого сукна. Влітку міщани одягалися в матерчаті сюртуки з кольорового демікотону або ластику, жилети, а на шию пов'язували хустки. Зимовий одяг складався з кожуха з відкладним коміром, покритим кольоровим демікотонем, або з напівтонкого сукна. У найбідніших міщан були прості кожухи. Шапки були вишиті із сірих смушок з кольоровими верхами [5, с. 285].

Міщанки також носили сорочки й інший одяг без шиття заповоччю, але з відкладними комірами. Замість плахт і запасок, які носили селянки, одягали шерстяні й ситцеві спідниці, переважно яскравих кольорів. Влітку замість свит міщанки одягли каптани – верхні сукні до колін, здебільшого ситцеві, а взимку – криті кожухи. На голови жінки пов'язували кольорові хустки поверх чепчиків, а дівчата ходили простоволосі, іноді прикрашаючи коси стрічками й квітами [5, с. 285].

Таким чином, більшість київських міщан були незаможними особами й жили в дерев'яних будинках, вартість яких коливалася від 2 – до 600 крб. Переважна більшість володіла будинками вартістю від 20 – до 100 крб., і лише незначна частина – понад 200 крб. У більшості випадків, що стосувалися передачі спадку після смерті когось із міщан, спадкоємці отримували старі занедбані хати із незначною кількістю одягу, предметів побуту та ікон. Іноді траплялися навіть випадки, коли міщани ходили й жебракували. Особливо збільшилася кількість таких міщан після знесення будинків на Печерську й початку будівництва Печерської фортеці. Сприяли цьому також і часті стихійні лиха, від яких найбільше потерпав Поділ. Усіх, хто жебрав, київська поліція приводила в магістрат і, після встановлення особи, відправляла на поруки до родичів.

Ще на початку XVIII ст. міщани й купці отримали право на приватну власність, крім землі, а вже на початку XIX ст. – й на володіння нею. Ті з міщан, які володіли достатньою для цього кількістю грошей, купували землю, як це зробив міщанин Захарченко, який у 1803 р. володів ділянкою, розміром 40 десятин 2055 кв. сажнів, що знаходилася на Трухановому острові.

У 1839 р. звання почесного громадянина почали отримувати не лише діти особистих дворян та купці, а й міщани, хоча й не всі, а лише ті, чий батьки належали до купецького стану і мали цивільні чини, що було радше винятком, аніж правилом. Почесне громадянство звільняло від сплати подушного податку, несення рекрутської повинності та тілесних покарань.

У 1812 р. у Києві почесних громадян разом з чиновниками київського магістрату було 136. Серед київського міщанства почесних громадян не було. Основними причинами бідності міщанської середовища були високі податки та збір недоїмок.

Список використаних джерел

1. Гуржій І. І. Купецтво Києва та Київщини XVII–XIX ст. / І. І. Гуржій, О. І. Гуржій. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – 284 с.
2. Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII–начало XX века): В 2 т. / Т. 1. – 3-е изд., испр., доп. / Б. Н. Миронов. – СПб.: «Дмитрий Буланин». – XL., 548 + 583 с., 87 + 55 ил.
3. Ковалинський В. В. Київські мініатюри. Книга третя. Окремі епізоди з історії м. Києва / В. В. Ковалинський. – К.: Купола, 2004. – 452 с.
4. Кошман Л. В. Город и городская жизнь в России XIX столетия: Социальные и культурные аспекты / Л. В. Кошман. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2008. – 448 с.: ил.
5. Фундуклей И. И. Статистическое описание Киевской губернии / И. И. Фундуклей. – СПб.: Типография министерства внутренних дел, 1852. – Ч. 1. – 549 с.
6. Дитятин И. Городское самоуправление в России / И. Дитятин. – Ярославль: Типография Г. В. Фильк, 1877. – 563 с.
7. Державний архів м. Києва (далі – Держархів м. Києва), ф. 1, оп. 1, спр. 104, 82 арк.
8. Держархів м. Києва, ф. 1, оп. 1, спр. 287, 9 арк.
9. Чальїй М. К. Воспоминания М. К. Чалого. 5. Университет (1840–1844) / М. К. Чальїй // Киевская старина. – Кн. 9. – 1889. – С. 709–726.
10. Держархів м. Києва, ф. 1, оп. 2 А, спр. 287, 29 арк.
11. Там само, спр. 198, 286 арк.
12. Там само, спр. 935, 1 арк.
13. Там само, спр. 23, 48 арк.
14. Там само, ф. 164, оп. 1, спр. 21, 203 арк.
15. Там само, спр. 22, 46 арк.
16. Там само, спр. 399, 6 арк.
17. Там само, ф. 17, оп. 1 т. 1, спр. 63, 4 арк.
18. Там само, спр. 58, 16 арк.
19. Лесков Н. Печерские антики. (Отрывки из юношеских воспоминаний) / Н. Лесков // Киевская старина. – Кн. 2. – 1883. – С. 235–268.
20. Отрывки из записок Автонома Акимовича Солтановского // Киевская старина. – Кн. 4. – 1892. – С. 71–88.
21. Писарев С. Путевые заметки от Смоленска до Киева / С. Писарев // Киевская старина. – Кн. 3. – 1887. – С. 537–544.
22. Каманин И. Последние годы самоуправления Киева по магдебургскому праву / И. Каманин // Киевская старина. – Кн. 8. – 1888. – С. 157–195.

Елена Кохан

ИМУЩЕСТВЕННАЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ КИЕВСКОГО МЕЩАНСТВА В КОНЦЕ XVIII – СЕРЕДИНЕ XIX ВВ.

В статье рассматривается имущественное положение киевского мещанства в конце XVIII – в середине XIX вв. Важным событием для выделения мещан среди остального населения города стало распространение императорского манифеста на Киев в 1775 г. Согласно ему, среди всех киевлян было выделено купечество, разделенное на три гильдии, и мещанство, которое стало одним из самых бедных сословий в городе. В начале XIX в. стоимость мещанских домов

колебалась от 2 – до 600 руб., причем большинство владело домами стоимостью от 20 – до 100 руб. Чаще всего это были деревянные, полуразвалившиеся дома, о чем можем судить из некоторых дел Киевского городского сиротского суда. Соответственно, мещане владели небольшим количеством имущества, а некоторые даже ходили по улицам и просили милостыню. Состоятельные мещане были очень редким исключением.

Ключевые слова: мещане, Киев, жилье, имущество, дифференциация.

Olena Kohan

PROPERTY DIFFERENTIATION OF KYIV BURGHERS AT THE END OF THE 18TH – IN THE MIDDLE OF THE 19TH

In the paper we considered the property differentiation of Kyiv burghers at the end of the 18th – in the middle of the 19th century. The important event for the selection of the burghers among the other population of the city was the spread of the Imperial manifesto to Kyiv in 1775. According to the manifesto, among the whole population of the city, there were selected merchants, who was divided into three guilds, and burghers, who became one of the poorest people in the city. At the beginning of the 19th century burghers' houses cost from 2 – to 600 rubles. The majority of the burghers owned houses, which cost from 20 – to 100 rubles. Most of all there were wooden dilapidated houses. About that fact we know from the acts of the “Kyiv city orphan court”. So, the burghers owned a small amount of property. Some of them went the streets and asked for handout. Wealthy burghers were very rare exception.

Key words: burghers, Kyiv, dwelling, property, differentiation.

УДК 94 (477) «XIX/XX»: 664.7

Тарас Стоколоса

ТЕХНІЧНІ ВДОСКОНАЛЕННЯ У БОРОШНОМЕЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті досліджується розвиток технічної бази борошномельної промисловості Правобережної України у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Ключові слова: Правобережна Україна, губернія, борошномельна промисловість, млин, технічний переворот.

У другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. на території Правобережної України значного поширення набула борошномельна промисловість, яка наприкінці століття досягла провідних позицій в економіці краю. Причиною цього був технічний прогрес, який відбувся під час переходу до парової технології виробництва.

Цій проблематиці в історичній науці присвячено не так багато праць. Частково питання розвитку борошномельної промисловості Правобережної України у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. досліджували Л. Мельник [1], А. Лень [2, с. 340–344], М. Москалюк [3, с. 23–26], С. Ганницький [4, с. 131–132] та інші. Зважаючи на це, на сучасному етапі економічного розвитку Української держави, проблематика становлення та вдосконалення борошномельної промисловості набуває дедалі більшої актуальності.

Виходячи з актуальності теми, враховуючи недостатню розробленість цієї проблематики, поставлено за мету: комплексно дослідити та охарактеризувати розвиток технічної бази борошномельної промисловості Правобережної України в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Саме тому основними завданнями цієї статті є аналіз процесу еволюції матеріально-технічної бази борошномельної промисловості Правобережної України.

Зростання продуктивності переробної промисловості здійснювалося за рахунок вдосконалень у техніці та технології виробництва. Власники заводів постійно прагнули до збільшення норм експлуатації робітників, до інтенсифікації праці. Це забезпечувалося ліквідацією ручної праці і заміну її машинами, поліпшенням технології виробництва тощо [1, с. 75].

Борошномельна промисловість Правобережної України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. розвивалася у вигляді численних дрібних водяних млинів і вітряків, а також тартаків (з кінськими приводами), що переробляли місцеве зерно і обслуговували невелику навколишню округу, або перемелювали зерно селянам для їх власних потреб. Ці млини будувалися як поміщиками, так і селянами [2, с. 340].

Також набули поширення млини, які були складовою частиною або додатком іншого виробництва (винокурного заводу, цукроварні, олійниці, лісопильні тощо). Цей тип млинів